

Odlišnosť medzi Jaspersom a Heideggerom prizmou Nietzscheho

Juraj Dragašek

Juraj Dragašek: Odlišnosť medzi Jaspersom a Heideggerom prizmou Nietzscheho [The difference between Jaspers and Heidegger from Nietzsche's perspective]. In: *Ostium*, vol. 20, 2024, no. 2.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

The difference between Jaspers and Heidegger from Nietzsche's perspective
Heidegger's thinking of being, which intentionally moves at the borders of philosophy and art, finds its form in interpretation of Nietzsche's philosophy, which for Heidegger meant a culmination of modern metaphysics of subjectivity. Jaspers, on the other hand, saw in Nietzsche's philosophy a space for a new rethinking of crisis of his era as well as of everlasting questions of mankind. It is the approach to Nietzsche's heritage, which functions as one of differentiating moments between Heidegger's search for new thinking, which constantly returns to Greek origins, and Jasper's dialogical investigation of human existence in relation to immanence and transcendence.

Keywords: Heidegger, Jaspers, Nietzsche, being, thinking, Christianity

Text Martina Heideggera *Nietzscheho výrok „Boh je mŕtvy“* vznikol v roku 1943 a vyšiel v piatom zväzku Heideggerových zbraných spisov s názvom *Holzwege*. Obsah krátkeho textu vychádza z prednáškových kurzov uskutočnených na Univerzite vo Freiburgu v rokoch 1936 až 1940. Heidegger sa v ňom venuje problému nihilizmu a konštatuje, že od čias Nietzscheho sa následky nihilizmu častokrát zamieňajú s jeho podstatou a príčinami. V tomto kontexte síce nemenuje, ale kritizuje aj Karla Jaspersa: „Vzhľadom na to, že taký spôsob uvažovania je úplne bezmyšlienkovito prijímaný, je už celé desaťročia zvykom hovoriť o vláde techniky alebo o povstaní más ako o príčinách dejinnej situácie našej doby a neúnavne podľa takýchto hľadísk analyzovať taktiež situáciu duchovnú.“^[1] Vzápätí Heidegger naznačuje aj zásadný rozdiel medzi vlastným myslením bytia a Jaspersovým myslením obklopujúceho: „Avšak každá akokoľvek poučná a duchaplná analýza človeka a jeho postavenia uprostred jestvujúcna je bezmyšlienkovitá a vytvára iba zdanie skutočného zamyslenia, ak prehliada premýšľanie miesta bytnosti človeka a jej skúsenosť v pravde bytia.“^[2] Jaspers sa problému nihilizmu, techniky či más venoval v diele *Duchovná situácia doby*, ktoré vyšlo v roku 1931. Pod názvom *Nietzsche a kresťanstvo* vyšla v knižnej podobe Jaspersova prednáška z roku 1938, ktorá predstavuje jeho pokus o vyrovnanie sa s odkazom Nietzscheho diela. Heideggerova kritika Jaspersa samozrejme vychádza z jeho vlastnej *filozofickej pozície* a rozdielnosť oboch mysliteľov je evidentná i na prístupe k Nietzscheho filozofii. Na rozdiel od Jaspersa, Heidegger nevníma nihilizmus ohlasovaný Nietzsche ako príležitosť na kritickú analýzu ducha doby, ale ako završenie dejín bytia: „Dejiny bytia začínajú, a to nutne, *zabudnutím na bytie*. To, že bytie samo vo svojej pravde ostáva nemyslené, potom nie je dané iba metafyzikou ako metafyzikou vôle k moci. Toto zvláštne chýbanie otázky po bytí tkvie potom iba v metafyzike ako metafyzike.“^[3] Nietzscheho nihilizmus tak vyjadruje univerzálny osud bytia: „Potom by to, že bytie ostáva nemyslené, tkvelo

v bytnosti bytia samého, pretože sa odťahuje. Bytie samo sa odťahuje do svojej pravdy. Ukrýva sa do nej a v takomto ukrývaní seba samého skrýva. Ak sa zameriame na skrývajúce sa ukrývanie vlastnej bytnosti bytia, zavedieme možno o bytnosť tajomstva, ktoré bytuje ako pravda bytia.“[4]

Jaspers takisto vníma u Nietzscheho jeden univerzálny rozmer a jeho filozofiu ako vyjadrenie svetodejinného vedomia. V prednáške sa snaží obhájiť svoju kontroverznú tézu, že „Nietzscheho základná skúsenosť pochádzajúca z jeho vlastného života – postaviť sa proti kresťanstvu z kresťanských popudov – sa preňho stáva *reprezentatívnou pre istý svetodejinný proces*. (...) Nietzsche vedome vstupuje do centra tohto svetodejinného diania. (...) To znamená, že si (...) osvojil skúsenosť bezpodmienečnosti, najkrajnejšiu mieru morálky a usilovania o pravdu ako niečo, čo mu je hlboko vlastné.“[5] Pre Heideggera je však tento svetodejinný proces iba súčasťou dejín bytia, dejín zabudnutia na bytie, a tento proces vo forme metafyziky subjektivity dosiahol svoj vrchol práve u Nietzscheho. Kritika kresťanskej morálky a resentimentu v podobe pesimizmu sily podľa Heideggera prekrýva otázku bytia: „Bytostnejšie zamyslenie by mohlo ukázať, ako sa v tom, čo Nietzsche nazýva ‚pesimizmus sily‘, završuje vzostup novovekého ľudstva k nepodmienej vláde subjektivity v rámci subjektivity jestvujúcna.“[6]

Jaspers identifikuje tri momenty – všetky podľa neho pochádzajú z kresťanstva – v ktorých sa Nietzsche, práve svojím vymedzením voči ich kresťanským obsahom, sám postavil na scénu svetodejinného diania. Kresťanstvo podľa Jaspersa prinieslo myšlienku svetodejinného totálneho vedenia, čiže v podstate filozofiu dejín, ktorá stojí na myšlienke prísnej jedinečnosti diania; ľubovoľné dejiny majú svoj vzťah k nadzmyslovému celku a rozhoduje sa v nich o spáse jednotlivca.[7] Nietzsche tento lineárny pohľad na dejiny nahrádza, s ohľadnutím sa na predsokratovské „gréctvo“, myšlienkou večného návratu, v ktorom sa vôľa človeka plne realizuje a prítakáva životu.[8] Ideu večného návratu Nietzsche interpretuje jednak obrazne v spise *Tak vravel Zarathustra*[9], jednak v afirmatívnom koncepte *amor fati*: „Chcem sa stále viac učiť vidieť v nutnosti vecí krásu: – tak budem jedným z tých, kto robí veci krásnymi. Amor fati: to nech je od teraz mojou láskou!“[10]

Kresťanská myšlienka dedičného hriechu a snahy vykúpiť sa z tejto hriešnosti s cieľom dosiahnutia vlastnej spásy je u Nietzscheho nahradená myšlienkou *prekonania* človeka nadčlovekom. „Slovo *nadčlovek* na označenie typu najvyššej podarenosti, v protiklade k ‚modernému‘ človeku, ‚dobrému‘ človeku, kresťanovi a iným nihilistom.“[11]

Tretím momentom, ktorému sa v rámci svetodejinných procesov Jaspers venuje, je *veda ako bezhraničné chcenie vedieť*. V kresťanstve Jaspers identifikuje čosi *univerzálne*, čo umožnilo po stáročiach vývoj vedy až do jej modernej podoby. Je to dostatok „*duchovných motívov a morálnych popudov*, ktoré až kresťanskému človeku dali schopnosti vedúce k tomu, aby túto vedu rozvinul zo svojho kresťanstva, a potom proti svojmu kresťanstvu – alebo aspoň proti každej z jeho objektívnych podôb“.[12] Kresťanstvo je teda jednou z šífier transcendentie, ktorá vďaka *filozofickej viere* ukotvuje vedu v jej vzťahu k obklopujúcemu, k transcendentnu. Nietzsche je podľa Jaspersa vedený týmto duchovným vedeckým pudom, avšak už bez vzťahu k nadzmyslovému. Preto je preňho Nietzsche síce „velkým, čestným, duchovne-asketickým bádatelom“, [13] vďaka neprítomnosti zmyslu však upadá do nihilizmu a dogmaticky nakoniec zovšeobecňuje vedecké výsledky, v jeho prípade najmä filológie a fyziológie.

Heidegger v istom zmysle súhlasí s Jaspersom, keď tvrdí, že Nietzsche ostal v priestore určenom predchádzajúcou metafyzickou tradíciou, voči ktorej sa negatívne vymedzil: „Napriek všetkému prevráteniu a prehodnoteniu metafyziky postupuje Nietzsche neprerušene ďalej po kolajach metafyzickej tradície, keď to, čo je vo vôli k moci pevne uchopené ako predpoklad jej zachovávania, nazýva jednoducho bytím alebo jestvujúcim alebo pravdou.“[14] Práve toto odmietnutie stotožňovania bytia, jestvujúcna a pravdy sa tiahne celou Heideggerovou filozofickou tvorbou.

Pri interpretácii Nietzscheho nihilizmu sa však medzi Jaspersom a Heideggerom ešte viac ukazuje rozdiel v ich filozofických pozíciách. Jaspers videl v kresťanstve hybnú silu, ktorá pretvorila grécku filozofiu do jej epochálnej, európskej podoby.[15] Heidegger, naopak, interpretoval bytnosť Západu a Európy ako grécku, a len preto „pôvodne filozofickú.“[16] Podobne je to s významom vedy: „Zabúdame, že už v období gréckej filozofie sa objavuje jeden z rozhodujúcich rysov filozofie: je to vytvorenie vied vo vnútri obzoru, ktorý filozofia otvorila.“[17]

Heidegger sa týmto dôrazom na grécku filozofiu, najmä v jej predsokratovskej podobe, častokrát stavia mimo možností produktívneho filozofického dialógu s európskym ideovým dedičstvom. V tomto zmysle je Jaspersov triezvejší pohľad, aj v prípade Nietzscheho, filozoficky viac inšpirujúci. Ani v Nietzscheho metafyzike vôle, teda okrem toho, že je prejavom zabudnutia na bytie, nevidí Heidegger možnosti nového *myslenia*: „Ak je bytie jestvujúcna označené pečiatkou ‚hodnota‘ a keď je tým spečatená jeho bytnosť, potom je v rámci tejto metafyziky, a to znamená stále v rámci pravdy jestvujúcna ako takého, počas tohto veku uzavretá každá cesta ku skúsenosti bytia samého.“[18]

Dva kľúčové pojmy Nietzscheho filozofie Heidegger hodnotí prizmou osudového zabudnutia na problém bytia, podobne ako to bolo v prípade novovekej filozofie: „Dva základné výrazy Nietzscheho metafyziky, ‚vôľa k moci‘ a ‚večný návrat toho istého‘, určujú jestvujúcno v jeho bytí podľa hľadísk, ktoré boli pre metafyziku oddávna hlavné: *ens qua ens* v zmysle *essentia* a *existentia*. Takto myslený bytostný vzťah medzi ‚vôľou k moci‘ a ‚večným návratom toho istého‘ tu ešte nemožno bezprostredne predviesť, pretože metafyzika nielen nepremyslela pôvod rozlišovania medzi *essentia* a *existentia*, ale sa dokonca na neho ani nepýtala.“[19]

Jaspers hodnotí Nietzscheho taktiež kriticky, ale jeho filozofiu vníma ako neustále provokujúcu a otvárajúcu nové horizonty: „Ak je Nietzsche najvýznamnejšou filozofickou udalosťou po završení filozofického idealizmu v Nemecku, tak bytostnou náplňou tejto udalosti zjavne nemôže byť obsah, niečo dané, nejaká pravda, ktorú by bolo možné vlastniť, ale len *sám pohyb*, to znamená myslenie, ktoré nič *neuzatvára*, ale *otvára priestor*, nepripravuje pôdu, len *umožňuje* čosi neznáme do budúcnosti.“[20]

Heidegger vníma dejiny filozofie ako odklon od skutočného myslenia, ktoré sa ukazovalo v predsokratovskom období. Jaspers nahliada na európske filozofické dedičstvo formované kresťanstvom ako na rozhodujúci priestor, ktorý človeku umožňuje transcendovať imanenciu, v ktorej sa nachádza a formovať tak svoj postoj k blížnemu a svetu. Heidegger vďaka hľadaniu pôvodnejšieho, *pred-filozofického* myslenia formuluje zásadnú a precíznu kritiku vedy a techniky[21], ktorá však toto myslenie posúva mimo možnosti filozofie a racionality: „Myslieť začne až vtedy, keď pochopí, že po stáročia oslavovaný rozum je najzafatejším protivníkom myslenia.“[22] Jaspers je presvedčený, že podstatou *myslenia* je istá kontinuita, v zmysle *philosophia perennis*, s reformným potenciálom, rešpektujúca dejinnú skúsenosť, pripravená čeliť novovznikajúcim problémom s cieľom neopakovať historické omyly: „Keď sa však *teraz* obrátíme *proti mysleniu*, aj tento boj sa môže zasa diať iba myslením. Zničenie myslenia samo ostáva stále myslením, ibaže násilným, zjednodušeným, zúženým a zaslepujúcim. Osudom nášho ľudského bytia je, že myslenie je pre nás osudné, v ňom ležiace nebezpečenstvo je súčasne stálym spochybňovaním, aby sa našla naplnená cesta skutočnosti, ktorá je vykúpená, dospieva k sebe a prebúda sa k rozvoju až ním.“[23]

Literatúra

- HEIDEGGER, M.: *Básnický bydlí člověk*. Praha: OIKOYMENH 2006. ISBN: 9788072981656.
HEIDEGGER, M.: *Konec filosofie a úkol myšlení*. Praha: OIKOYMENH 2006. ISBN: 9788072981663.
HEIDEGGER, M.: *Nietzscheho výrok „Bůh je mrtev“*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., OIKOYMENH 2020. ISBN: 9788072983995.
JASPERS, K.: *Duchovní situace doby*. Praha: Academia 2008. ISBN: 9788020016461.
JASPERS, K.: *Nietzsche a křesťanstvo*. Bratislava: Petrus 2020. ISBN: 9788089913558.

JASPERS, K.: *Rozum a existencia. Päť prednášok*. Bratislava: Kalligram 2003. ISBN: 9788071495530.
NIETZSCHE, F.: *Ecce Homo*. Bratislava: IRIS 2016. ISBN: 9788089726677.
NIETZSCHE, F.: *Radostná vëda*. Olomouc: Votobia 1996. ISBN: 9788071980803.
NIETZSCHE, F.: *Tak vravel Zarathustra. Kniha pre všetkých a pre nikoho*. Bratislava: IRIS 2002.
ISBN: 9788089018289.
NIETZSCHE, F.: *Vôľa k moci*. Bratislava: Petrus 2021. ISBN: 9788089913640.

P o z n á m k y

- [1] HEIDEGGER, M.: *Nietzscheho výrok „Bôh je mrtev“*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., OIKOYMENH 2020, s. 16 - 17.
- [2] Tamže.
- [3] Tamže, s. 51.
- [4] Tamže, s. 52.
- [5] JASPERS, K.: *Nietzsche a kresťanstvo*. Bratislava: Petrus 2020, s. 12 - 13. K tomu pozri: NIETZSCHE, F.: *Vôľa k moci*. Bratislava: Petrus 2021, s. 11: „Zmysel pre pravdu, kresťanstvom vysoko vyvinutý, prepadá zhnuseniu nad falošnosťou a lživosťou celého kresťanského výkladu sveta a dejín.“
- [6] HEIDEGGER, M.: *Nietzscheho výrok „Bôh je mrtev“*, s. 19. K tomu pozri: NIETZSCHE, F.: *Tak vravel Zarathustra. Kniha pre všetkých a pre nikoho*. Bratislava: IRIS 2002, s. 60: „Kedysi sa povedalo boh, keď sa hľadelo na ďaleké moria; no ja som vás učil povedať: nadčlovek. Boh je domnienka: ja však chcem, aby vaše domnievanie nesiahalo ďalej ako vaša tvorivá vôľa. Vedeli by ste stvoriť boha? - Dajte mi pokoj so všetkými bohmi! Iste by ste však vedeli stvoriť nadčloveka. (...) Vedeli by ste si boha myslieť? - To nech vám však značí vôľu k pravde, aby sa všetko premenilo na ľudsky mysliteľné, ľudsky viditeľné, ľudsky hmatateľné! Svoje vlastné zmysly musíte domyslieť do konca!
- [7] Pozri: JASPERS, K.: *Nietzsche a kresťanstvo*, s. 44.
- [8] „Minulých vykúpiť a každé ‚To bolo‘ pretvoriť na ‚Tak som to chcel!‘ - až to by mi bolo vykúpenie! (...) Že čas nebeží naspäť, to je jej na zlobu. ‚To, čo bolo‘ - je meno kameňa, ktorý nemôže odvaliť.“ Nietzsche kritizuje koncepciu časnosti a večnosti: „Mravne sú veci usporiadané podľa práva a trestu. Ó, kde je vykúpenie od chodu vecí a od trestu ‚bytia?‘ Takto kázalo šialenstvo. ‚Je možné vykúpenie, ak existuje večné právo? Ach, nedá sa odvaliť kameň ‚To bolo‘: preto musia byť večné aj všetky tresty!‘ Takto kázalo šialenstvo.“ Nietzsche odmieta znehodnocovať svet prizmou nemennej večnosti, ale interpretuje tento svet dionýzovsky: „Odvádzal som vás od bájných piesní, keď som vás učil: ‚Vôľa je tvorivá.‘ Všetko ‚To bolo‘ je úlomok, hádanka, hrozná náhoda - kým tvorivá vôľa k tomu povie: ‚Ale tak som to chcela!‘ - Kým tvorivá vôľa k tomu povie: ‚Ale tak to chcem! Tak to budem chcieť!“ Pozri: NIETZSCHE, F.: *Tak vravel Zarathustra*, s. 99 - 100.
- [9] „Pozri sa na tento podjazd! Ty trpaslík! a pokračoval som: ten má dve tváre. Dve cesty sa tu schádzajú: tým ešte nik neprišiel až na koniec. Táto dlhá ulica, čo vedie naspäť: tá trvá večnosť. A tamtá dlhá ulica, čo odtiaľto vychádza - je druhá večnosť. Odporujú si tie cesty; práve na seba narážajú čelami: - a tu, pri tejto bráne, sa stretávajú. Meno tohto podjazdu je hore vpísané: - Okamih -.‘ (...) ‚Všetko priame je klam, mrmlal si opovržlivo trpaslík. Každá pravda je krivá a čas sám je kruh.‘ (...) ‚Nemuselo už všetko všetučko, čo môže bežať, prebehnúť cez túto dlhú ulicu? A všetko všetučko, čo sa môže stať, nestalo sa už raz, nedošlo k tomu, neprebehlo to tu už raz okolo.‘“ Pozri: NIETZSCHE, F. *Tak vravel Zarathustra*, s. 112.
- [10] NIETZSCHE, F.: *Radostná vëda*, s. 157 - 158, § 276. Pozri aj: Tamže, s. 198 - 199, § 341: „Tento život, ako ho teraz žiješ a ako si ho žil, budeš musieť žiť ešte raz a ešte nespočetne veľakrát; a nebude v ňom nič nové, ale musí sa ti navracáť každá bolesť a každá rozkoš a každý nápad a vzdych a všetko, čo bolo v tvojom živote nevýslovne malé i veľké, a všetko v rovnakom poradí a slede. (...) Večné presýpacie hodiny bytia sa stále znovu obracajú.‘ (...) Pretože ako dobrým by si sa musel sebe samému i životu stať, aby si už po ničom *netúžil viac*, než po tomto poslednom večnom potvrdení a spečatení?“

- [11] NIETZSCHE, F.: *Ecco Homo*. Bratislava: IRIS 2016, s. 68.
- [12] Tamže, s. 56. Pozri aj: JASPERS, K.: *Duchovní situace doby*. Praha: Academia: 2008, s. 36: „Konceptia nadsvetkého Boha Stvoriteľa premenila celý svet ako výtvor na stvorenie. Z prírody zmizli pohanskí démoni, zo sveta bohovia. Stvorené sa stalo predmetom ľudského poznania.“
- [13] Tamže, s. 62.
- [14] HEIDEGGER, M.: *Nietzscheho výrok „Bůh je mrtev“*, s. 32.
- [15] Pozri: JASPERS, K.: *Duchovní situace doby*, s. 25 - 33.
- [16] Pozri: HEIDEGGER, M.: Co je to - filosofie? In: HEIDEGGER, M.: *Básnický bydlí člověk*. Praha: OIKOYMENH 2006, s. 119.
- [17] HEIDEGGER, M.: *Konec filosofie a úkol myšlení*. Praha: OIKOYMENH 2006, s. 11.
- [18] HEIDEGGER, M.: *Nietzscheho výrok „Bůh je mrtev“*, s. 47.
- [19] Tamže, s. 30.
- [20] JASPERS, K.: *Nietzsche a křesťanstvo*, s. 77.
- [21] Pozri napr.: HEIDEGGER, M.: *Konec filosofie a úkol myšlení*, s. 37.
- [22] HEIDEGGER, M.: *Nietzscheho výrok „Bůh je mrtev“*, s. 54.
- [23] JASPERS, K.: *Rozum a existencia. Pět přednášek*. Bratislava: Kalligram 2003, s. 97 - 98.

Mgr. Juraj Dragašek, PhD.
Vrbovská 572/44
059 71 Ľubica
e-mail: juraj.dragasek@gmail.com